

Jen tak si sáhnout

Respekt, 21. 3. 2016

České školy objevují fenomén, o kterém se dosud nemluvílo: sexuální obtěžování mezi žáky

Monika pociťuje i po letech trýznivou směsici pocitů. Stud střídají rozpaky a výčitky svědomí, jestli tomu všemu kdysi sama nějak nepomohla. Vzpomínky, které dvaadvacetiletou studentku antropologie pražské fakulty humanitních studií dodnes pronásledují, vedou až na jednu ze základních škol v Ostravě, odkud Monika pochází. "Celé to začalo někdy na konci třetí třídy a začalo to vlastně hodně nevinně. Kluci na nás začali pokřikovat poznámky o tom, co máme mezi nohama," říká Monika. Ke konci čtvrté třídy chování spolužáků nabralo vulgárnější podobu, ale hlavně - začali na drobnou blondýnku, která na svoje desetileté já vzpomíná jako na "hodně dětské" a "plaché", i její spolužačky fyzicky útočit. "Říkali nám, že jsme blbé krávy a kun., že máme být rády, že si nás někdo všímá. Tahali nás za trička nebo za vlasy a osahávali nás," vzpomíná studentka a dodává, že jeden incident ční ve vzpomínkách vysoko nad všemi. Skupina kluků si na ni a dvě další spolužačky počkala v družině, zahnali je do kouta a pokoušeli se je osahávat. "Když jsme jim řekly, že to neexistuje, tak nás začali bít pěstmi do hrudníku," popisuje Monika. Když incident nahlásily učitelce, útočníkům sice domluvila, stejnou měrou však vyčinila i dívkám, které se měly klukům, s nimiž "mlátí puberta", jako "ty rozumnější" vyhýbat.

Když pak jednoho dne chlapci na Moniku a další spolužačky zaútočili před školou kamením, vložila se do věci dívčina matka. Když vyučující nereagovali na její výzvy, ať situaci nějak řeší, přišla si to s útočníky do školy vyřídit sama. Na nějakou dobu obtěžování ustalo. V šesté třídě nicméně opět začalo, tentokrát už ne fyzické násilí, ale oplzlé poznámky a osahávání - a to už Monika řešila přestoupením na jinou školu. "Dodnes mám takový odporný pocit, když si na to vzpomenu," říká studentka. "Hlavně na tu bezmoc, že nikoho nezajímá, že mi to vadí, že se to bere jako něco normálního."

Podobný zážitek jako studentka Monika si do života odnesla řada dnes dospělých českých žen, ale i mužů, a to nejen na "útočící" straně. Autorka tohoto textu mezi ně patří a zcela zasutou vzpomínku v ní probudila až debata o sexuálním obtěžování, která se rozjela po silvestrovských útocích na ženy v Kolíně nad Rýnem. V reakci na nenápadný, osobně laděný sloupek se redakci s podobnými vzpomínkami na školní léta ozvaly desítky žen - od čtyřicátnic po dívky sotva odrostlé teenagerským létům, a i několik mužů. A většině z nich nepříjemné zážitky ještě více zhořkly kvůli reakcím učitelů, které připomínaly vyučující z Moničina příběhu - buď nad tím učitelé mávli rukou jako nad "klukovinou", případně byly potrestány jako nevhodně provokující a vyzývavé ony. Přitom následky takového chování mohou v dalším životě pocítit nejen oběti obtěžování, ale i "pachatelé" či přihlížející. Třeba poznání, že nerespektovat druhé lidi je normální a nemá smysl se ozvat.

Určování hranic

Kdo si jako malý nehrál na doktora? Kdo by si nepamatoval vzrušení, které jsme v pozdějším věku pociťovali, když se nás jakoby omylem dotkl spolužák, který se nám líbil, či první letmý polibek od oblíbené spolužačky? Děti zkoumají svoji sexualitu od útlého věku a právě ve škole je pro tuto činnost díky těsnému "soužití" se spolužáky ideální prostor. K dětství a pubertě patří také testování a překračování hranic - hranic, které nastavují dospělí, ale také jiné děti. "Bylo to vzrušení z nabourávání pravidel," vzpomíná Jaroslav Cerman (25), dnes student sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, na sedmou třídu základní školy, kdy s ostatními kluky běžně spolužačky lechtali nebo plácali po zadku. Chování "na hraně" zaručovalo to, po čem tehdy intenzivně toužili: reakci - "jakoukoli" - opačného pohlaví.

Při tomto dobrodružství je samozřejmě snadné občas zajít příliš daleko. "Existuje velmi tenká hranice mezi situací, kdy děti skutečně testují svoji sexualitu, a situací, kdy sexualitu použijí jako mocenský nástroj s cílem někoho zastrašit či ponižit," říká Lucie Zelenková z Linky bezpečí. Určit, kdy je tato hranice mezi nevinnou zábavou a problémem překročena, je mimořádně obtížné zejména proto, že pro různé lidi leží úplně jinde. "Někdy se holky vztekaly, někdy se smály. Některé možná chtěly, aby je někdo plácnul přes zadek, jiné ne. A mám pocit, že některým to vadilo hodně a byly asi opravdu naštvané. Ty jsme nechali být," vzpomíná Jaroslav Cerman.

V tomto směru se ono určování hranic v sexualitě dětí a teenagerů neliší od sexuality dospělých. Jistá - pro naši debatu libovolná - praktika může pro jednoho člověka představovat vítanou součást sexu, zatímco pro druhého je zcela nepřijatelná. Přestože se tedy na straně iniciátorů výše zmíněných dětských her nemusí nutně jednat o chování vymykající se "normalitě", jejich terče může citelně zraňovat. "Patří to do obrazu pubertálního experimentování se sexualitou," říká sexuolog Ivo Procházka. "Ale to neznamena, že takové chování někoho nezraňuje."

Za onou zmiňovanou hranou tak nemusí být jen fyzické násilí, kde je vše jasné, ale také nadávky, přezdívky, pomluvy nebo "simulace" pohlavního styku. Drtivé následky mohou mít třeba i běžné nadávky do "buzen", "homoušů" či "leseb". "Heterosexuální děti to znejistí, protože se u nich jejich sexuální identita teprve vytváří. U dětí, které začínají pociťovat, že nejsou heterosexuální, to pak znamená mimořádný stres navíc," vysvětluje sociální geograf Michal Pitoňák z Národního ústavu duševního zdraví, který projevy homofobie na školách nedávno studoval v první tuzemské analýze svého druhu.

Moderní technologie už tak nepřehlednou situaci ještě více zamotávají. Když spolužáci vysvlékli spolužačku v "analogovém" věku, vidělo ji maximálně pár desítek lidí a ten obraz zůstal jen v jejich paměti. Když ji však u toho natočí mobilem a výsledek vystaví na sociálních sítích, prudce roste velikost publika, a navíc je vše v zákrutách internetu de facto uloženo navždy. Symbolem tohoto typu šikany se v roce 2006 stal v Polsku případ čtrnáctileté studentky gdaňského gymnázia Anny Halmanové, kterou o přestávce ve škole spolužáci vysvlékli, osahávali a předstírali, že ji znásilňují. Další chlapec útok natáčel na mobil a následně vyvěsil na internetu. Anna, podle svědectví rodiny i přátel mimořádně stydlivá dívka, se den po napadení doma oběsila.

Ne vzácný, ale tabu

V Polsku Annin případ vyvolal celonárodní debatu o sexuálním obtěžování na školách, jejímž výsledkem byla mimo jiné nová pravidla pro učitele. V Česku se naproti tomu o tématu nemluví skoro vůbec, přestože policie i tady šetřila několik podobně závažných případů, jako je ten Annin (vzhledem k věku pachatelů i obětí o nich nelze uvést příliš podrobností). Tuzemské novinové archivy nenabízejí žádné texty a po ruce nemáme ani žádný průzkum či studii. Vůbec první rozsáhlejší zkoumání se chystá provést Asociace pedagogů základního školství ČR, kde do velkého průzkumu chování dětí na školách naplánovaného na letošní podzim zařadí baterii otázek směřující právě k problematickému chování žáků, které má sexuální podtext.

I bez dat se ale sexuologové a psychologové shodují na tom, že jde o velmi reálný problém. "Rozhodně nejde o žádnou vzácnost," tvrdí sexuolog Ivo Procházka. "Nevíme, zda takových případů přibývá, ale jednoznačně mohu říci, že ty, o kterých víme, se posouvají do stále větších extrémů," říká policejní psycholožka Ludmila Čírtková. Mezi učiteli, školními psychology či výchovnými poradci se nicméně reakce a postoje velmi různí. Na školách, kde nějakou vyhocenější situaci zažili, se k ní vracejí velmi neradi.

V roce 2011 se například rodiče několika dívek obrátili na školní inspekci a následně i na policii s podezřením, že Základní škola Lingua Universal v Litoměřicích zavírala oči před chováním skupiny spolužáků jejich dcer. Chlapci své spolužačky svlékali, osahávali, napadali obnaženými penisy, "vypláceli na holou", jedné dívce strčili prsty do vaginy. Pochybení školy prokázáno nebylo a dnes se k té době nikdo nechce vrátet. "Nepovažuji za vhodné, aby někdo našim učitelům kladl takové otázky," sděluje ředitelka školy Blanka Fránová Ježková. "Prošli si tehdy těžkým obdobím - byl to úplný hon na čarodějnice." A s tímto postojem není sama. "Učitelé ani ředitelé o tom velmi často nechtějí mluvit," říká šéf zmiňované Asociace pedagogů základního školství ČR Jaroslav Štercl. "Mají totiž pocit, že když přiznají, že se něco takového u nich na škole děje, bude to vnímáno jako selhání." Jiní mají to štěstí, že na potíže ve své škole dosud nenarazili. "Učím třicet let a nikdy jsem o žádném podobném případě neslyšela," říká Libuše Třískalová, výchovná poradkyně na základní škole ve Starém Kolíně. "Takové věci se dějí spíš v Praze než na malém městě." Další pak říkají, že toho o problému moc nevědí.

Na jiných školách s rizikem, že děti mohou sexuální experimenty dovést až za hranu přijatelného chování, vědomě pracují. Na Základní škole Bratranců Veverkových v Pardubicích mají děti zhruba jednou za měsíc neformální sezení s tamní školní psycholožkou, během něhož si povídají o různém chování či si různé situace zkoušejí "nanečisto". "Děti se učí, že někdo může nějakou situaci brát jako legraci, a někdo další už ne, a to platí i pro sexualitu," vysvětluje psycholožka Eva Čermáková. V modelových situacích už děti také zkoušely, jaké to je, když má někdo třeba sexuální narážky. "Hlavní cíl je vychovat děti k empatii, tomu, aby si uvědomily, že mají v chování k jiným lidem respektovat bariéry, které tito lidé mají." Právě reakce učitelů přítom může být klíčová a může zásadně ovlivnit, jaký typ zážitku si děti odnesou do života.

Může si za to sama

Kateřina (25) dnes nemá na tu situaci "hnusnou vzpomínku" jen proto, že jí bylo nepříjemné, když ji v osmé třídě základní školy starší spolužák strhl k sobě na klín, strčil ruku pod tričko a přes její odpor se jí snažil políbit. "Příjemné mi to nebylo, ale mnohem víc mi vadilo - a vadí

dodneška -, co následovalo, když jsem to oznámila učitelce," říká studentka sociální práce a sociální politiky na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Třídní učitelka téma otevřela před celou třídou a ptala se Kateřiných spolužáků, jestli může někdo potvrdit, že si to nevymyslela. Celou patálii následně vyřídila tím, že poznámku udělila oběma. "Já jsem poznámku dostala proto, že jsem ho prý provokovala, protože jsem byla - v létě v džínách a tílku -nevhodně oblečená," líčí studentka. "Tohle mi vadilo mnohem víc než ten incident." "Pokaždé když jsem si stěžovala, tak mi učitelky řekly, že s kluky mlátí puberta a hormony, že to prostě musím vydržet," říká studentka Monika z úvodu. "Prostě nad tím mávly rukou." Tato bagatelizace však může mít závažné následky pro všechny zúčastněné. Oběti, které hledají zastání a spravedlnost, trpí tím, že nejsou brány vážně. A "útočníci", ale i přihlížející si mohou do života odnést lekci, že takové chování se toleruje a nemá smysl se ozvat.

Vzhledem k tomu, jak je tento fenomén nepopsaný, neexistuje ani moc návodů, jak v případě, že se se sexuálním obtěžováním děti, rodiče či školy setkají, postupovat. Pro rodiče nicméně platí stejná rada jako pro učitele - problém nezlehčovat, dítě vyslechnout a pak jej společně se školou začít řešit. Postup by pak měl zhruba kopírovat doporučení experta na šikanu Michala Koláře: v prvním kroku ochránit a vyslechnout oběť, následně zjistit co největší množství informací, posléze konfrontovat útočníka a toho pak potrestat. V obecnější rovině psychologové doporučují zaměřit tímto směrem sexuální výchovu na školách. "Děti by se primárně neměli učit biologii či jaké jsou v sexu polohy, ale o právu na tělesnou integritu a tom, že každý má právo říci, co mu je nepříjemné, a ostatní to musí respektovat," shrnuje Lucie Zelenková z Linky bezpečí.

"Každý má právo říci, co mu je nepříjemné, a ostatní to musí respektovat."

Autor: Silvie Lauder